

Verslag expertmeeting ruimtelijke kwaliteit

Er spelen in Nederland momenteel veel discussies op het gebied van welstandstoezicht. Sommige gemeenten schaffen het welstandstoezicht geheel af, andere wijzen welstandsvrije gebieden aan en in 2013 zal de verplichting van het welstandstoezicht vervallen. Daardoor en als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen staan ook de welstandsc commissies onder druk.

Ten slotte zijn veel gemeenten toe aan herziening van hun welstandsnota's. Veel van deze nota's bestaan uit dikke pakken tekst die lastig te gebruiken zijn voor plantoetsers en initiatiefnemers. Reden voor SVP Architectuur en Stedenbouw om een expertmeeting te organiseren. Vijf verschillende sprekers lichten vanuit hun eigen invalshoek het onderwerp toe, onder leiding van gespreksleider Alet van 't Eind. De middag werd opgedeeld in een deel voor de pauze waarin met name het Wat aan de orde kwam en een deel na de pauze over het Hoe. De agenda zag er daarmee als volgt uit:

Johan Galjaard, stedenbouwkundige bij SVP en maker van de nieuwe Welstandsnota voor de gemeente Barneveld over de welstandsnota nieuwe stijl.

Joost van Faassen, stedenbouwkundige van de gemeente Haarlemmermeer over zijn ervaringen met de nieuwe welstandsnota.

Chris Zwieters, werkzaam bij Van den Oever, Zaaijer & Partners, stadsarchitect en supervisor in verschillende gemeenten over welstand en ruimtelijke kwaliteit.

Pauze

Stef Veldhuizen (wegens ziekte vervangen door Johan Galjaard), stedenbouwkundige bij SVP, dorpsarchitect en supervisor van de gemeente Barneveld over een nieuwe vorm van welstandstoetsing.

Joop Blok, directeur Nederlands Centrum voor Overheidsdiensten over de gemeentelijke organisatie en welstand.

Sander Bakker, Weijenbarg e-Overheid & RO over digitale toegankelijkheid van de welstandsk kaart.

Onder brede belangstelling van circa 30 toehoorders uit verschillende gemeenten, zowel ambtelijk, bestuurlijk als vanuit welstand werd de expertmeeting gehouden, op het bureau van SVP.

Alet van 't Eind opent de middag met de vraag of bij het beoordelen van nieuwe gebouwen de term 'mooi' een rol speelt. De zaal beaamt dat dit, zij het eigenlijk niet toegestaan, uiteraard een rol speelt maar dat termen als goed en passend beter op zijn plek zijn. Dit is precies hetgeen welstand zo'n lastige positie geeft, de objectiviteit.

Johan Galjaard, stedenbouwkundige bij SVP en maker van de nieuwe Welstandsnota voor de gemeente Barneveld over de welstandsnota nieuwe stijl.

Johan Galjaard licht toe dat de welstandsnota in zijn optiek geen lange gebiedsbeschrijvingen zou moeten bevatten, maar heldere kaartbeelden. Deze moeten een logisch gevolg zijn van een ruimtelijke analyse van de gemeente op het gebied van landschap, infrastructuur en nederzettingenpatroon. Door deze vlakken, lijnen en punten te waarderen, kan het ruimtelijke raamwerk van het gemeentelijk grondgebied worden getekend. Deze kaart vormt de onderlegger van de welstandsk kaart, waaruit vanzelfsprekend welstandsvrije gebieden zijn te herleiden, gebieden waar een regulier regime zou kunnen gelden en gebieden met een streng welstandregime.

Op deze manier wordt, op basis van het vastleggen van bestaande kernwaarden, per plek in de gemeente aangegeven wat bij nieuwe ontwikkelingen belangrijk is. Dit in tegenstelling tot veel huidige nota's waarin staat aangegeven hoe nieuwe ontwikkelingen eruit zouden moeten zien.

Hiermee wordt in de welstandsnota nieuwe stijl een volgende stap gezet in de ontwikkeling van de welstandstoetsing. Waar de toetsing vroeger subjectief was en tot veel kritiek heeft geleid, en het momenteel steeds meer objectief maar daarmee niet altijd specifiek gebeurt, wordt met deze welstandsnota een toetsing nagestreefd die uitgaat van professionaliteit. Professioneel zowel voor de toetsers maar zeker ook voor de ontwerper en zijn of haar opdrachtgever. De ontwerper wordt hiermee weer aangesproken op zijn vakmanschap.

Op de vraag of het instellen van welstandsvrije gebieden een politiek statement is, werd instemmend gereageerd. Dit hoeft echter niet erg te zijn omdat er in elke gemeente wel gebieden zijn waarvan je kunt afvragen of de te verrichten inspanningen van een welstandsc commissie opwegen tegen het uiteindelijke resultaat. Hierbij valt te denken aan onder beeldregie gerealiseerde woonwijken waar

vanuit de wet al heel veel vergunningvrij mag worden gebouwd. Misschien is het wel goed een stuk vertrouwen bij de bewoners terug te leggen en te bezien of ze de ruimtelijke kwaliteit in stand kunnen houden.

Joost van Faassen, stedenbouwkundige van de gemeente Haarlemmermeer over zijn ervaringen met de nieuwe welstandsnota.

Bij het opstellen van de nieuwe welstandsnota zo'n twee jaar geleden heeft niet het huis of het gebouw centraal gestaan maar de hele polder. SVP heeft bij de start een ruimtelijke atlas opgesteld van de polder waarin op basis van punten, lijnen en vlakken hiërarchie in de ruimtelijke kwaliteit van de polder is aangebracht. Uitgangspunt voor de welstandsnota was vervolgens het aanwijzen van grote welstandsvrije gebieden. Ook hier een politieke keus want bij de wisseling van het college in 2009 is een nieuwe koers ingezet die heeft geleid tot de huidige nota. In deze nota zijn geen welstandsvrije gebieden meer opgenomen maar zijn wel verschillende regimes ingesteld. Het toetsen op basis van de context speelt ook hierin nog een belangrijke rol. De welstandstoets moet daarbij altijd inspirerend zijn. Bij grotere nieuwe ontwikkelingen kan het toetsen op ruimtelijke kwaliteit ook heel goed door een supervisor worden gedaan. Hiertoe wordt een beeldkwaliteitplan gemaakt dat wordt vastgesteld door de raad waarmee het vervolgens als basis dient voor het bestemmingsplan en de welstandstoets.

Chris Zwierts, werkzaam bij Van den Oever, Zaaijer & Partners, stadsarchitect en supervisor in verschillende gemeenten over welstand en ruimtelijke kwaliteit.

Chris Zwierts ziet zichzelf liever als inspirator dan als supervisor en liever als begeleider dan als beoordelaar. Wat voor hem bij ruimtelijke kwaliteit een belangrijke rol speelt is de sociaal maatschappelijke component. Hij stelt daarom ook altijd de vraag voor wie het project is en wat het beoogde doel is. Door welstand vervolgens vroeg bij het ontwerp te betrekken wordt ze onderdeel van het proces waarmee ze weer kan landen in de maatschappij. Aan de hand van een aantal voorbeelden in gemeenten waar hij als supervisor optreedt laat Chris Zwierts zien dat zijn rol met name bestaat uit het bij elkaar brengen van mensen en belangen. De openbare ruimte speelt daarbij als drager van de kwaliteit een belangrijke rol.

Omdat hij bij ontwikkelingen geen beelden wil meegeven maar liever inspirerende kaders meegeeft spreekt Chris Zwierts niet van 'beeldkwaliteitplannen' maar van 'beeldregieplannen'. Alleen vastleggen wat je belangrijk vindt zodat er ruimte blijft voor de professionaliteit van ontwerpers. Dit alles sluit aan bij de veranderingen die gaande zijn in het bouwproces. De van oudsher vaste rollen zijn aan het verschuiven doordat er steeds meer sprake is van interactieve processen. Dat vraagt om een nieuwe rol van alle betrokkenen en daarmee ook van een nieuwe rol van welstandstoetsers.

pauze

Stef Veldhuizen (wegens ziekte vervangen door Johan Galjaard), stedenbouwkundige bij SVP, dorpsarchitect en supervisor van de gemeente Barneveld over een nieuwe vorm van welstandstoetsing.

Johan Galjaard ligt toe op welke wijze door een gemeente vorm kan worden gegeven aan welstandstoetsing. Hij maakt daarbij onderscheid in de welstandscommissie, de dorpsbouwmeester en de supervisor.

De dorpsbouwmeester moet een coach zijn en een gesprekspartner voor de initiatiefnemer. Daarnaast heeft hij een belangrijke rol als interne vraagbaak voor de ambtelijke organisatie. In tegenstelling tot een supervisor kan een dorpsbouwmeester alleen 'toetsen' achteraf. Hierbij zal altijd het concept van het ontwerp centraal moeten staan en mag het thema 'mooi' of 'lelijk' geen rol spelen.

Volgens Vitruvius steunt de architectuur op drie principes: schoonheid (venustas), stevigheid (firmitas) en bruikbaarheid (utilitas). Tegenwoordig hebben we het eerder over belevingswaarde, toekomstwaarde en gebruikswaarde.

Uitgangspunt blijft dat je met welstandstoetsing van een slechte ontwerper nooit een goede maakt.

Na afloop wordt door Anthony Tom van Welstand en Monumenten Midden Nederland het belang van het gezamenlijk bepalen van de kaders door supervisor en welstand benadrukt. Hij beaamt daarbij dat indien de supervisor tot en met de bouwaanvraag betrokken blijft de rol van welstand tot een minimum kan worden beperkt.

Joop Blok, directeur Nederlands Centrum voor Overheidsdiensten over de gemeentelijke organisatie en welstand.

Joop Blok geeft een toelichting op het proces bij de gemeente Barneveld dat in de zomer van 2011 uiteindelijk heeft geleid tot het aanstellen van Stef Veldhuizen als dorpsbouwmeester en Johan Galjaard als zijn vervanger. Aanleiding was de algemene kritiek op het functioneren van welstand en de noodzaak voor bezuinigingen. Taakstelling was dat welstand weer zichtbaar en benaderbaar moest zijn en meer bekendheid moest krijgen zowel in de maatschappij als in de gemeentelijke organisatie. Uitkomst van de verkenningstocht waarbij alles ter discussie stond was een echte omslag. De keus is gevallen op een ander figuur, de dorpsbouwmeester, waarvoor een nieuw opgezette welstandsnota het toetsingskader vormt en er organisatorisch een andere inbedding plaatsvindt. Het proces van welstandstoetsing wordt als een integraal proces gezien waarbij naast de dorpsbouwmeester ook ambtelijke specialisten als de landschapsarchitect en de stedenbouwkundige een rol spelen maar zeker ook de afdeling vergunningen. Daarbij geldt dat een andere houding en gedrag zeer belangrijk zijn, dienstverlening dient het uitgangspunt te zijn. Rond de dorpsbouwmeester dient binnen de organisatie een team te staan dat hem of haar controleert. Bij het opstellen van de nieuwe welstandsnota gelden de volgende principes: van woord naar beeld, van hoe naar wat, van directief naar gesprek, van solitair naar samenspel en van wantrouwen naar vertrouwen.

Sander Bakker, Weijnenburg e-Overheid & RO over digitale toegankelijkheid van de welstandskaat.

Sander Bakker draagt, in opdracht van een gemeente, zorg voor het digitaal toegankelijk maken van het welstandsbeleid. Voor de ruimtelijke ordening (bestemmingsplannen) gebeurt dit via IMRO, voor welstand is hiervoor door de Nederlandse Federatie Welstand IMWE in het leven geroepen. Dit houdt in dat de welstandskaat digitaal raadpleegbaar is op adres en dat een inwoner direct de bij zijn perceel horende ruimtelijke kaders en bebouwingmogelijkheden kan inzien.

Sander Bakker heeft voor de bij de expertmeeting aanwezige gemeenten uitgezocht hoe toegankelijk hun welstandsnota is. Daaruit blijkt dat dit bij veel gemeenten nog niet goed geregeld is. De nota is dik, moeilijk leesbaar en voor burgers moeilijk raadpleegbaar. Vaak alleen als groot pdf bestand te downloaden waarna de zoektocht naar het betreffende adres of kavel kan beginnen.

Door de welstandsnota digitaal toegankelijk te maken voor de burger, ben je terug bij waar hij voor bedoeld is, dienstverlening. Uiteindelijk kun je hiermee de ruimtelijke kwaliteit beter waarborgen.

Logica brengt je van A naar B, (digitale) verbeelding brengt je werkelijk overal (vrij naar Albert Einstein)

Na een discussie over een onderwerp dat nog lang niet is uitgekristalliseerd sluit Alet van 't Eind de middag af met de wens dat we allemaal onze bijdrage blijven geven aan een passend maar bovenal mooie ruimtelijke omgeving.... Dus ging het debat in kleine kring verder in café Van Zanten, op de hoek van 't Zand en de Bloemendalsestraat.